

il. 1 Pałac w Kwietnie (Blumerode), elewacja zachodnia (ogrodowa), 1893; ze zbiorów Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Łodzi. Fot. E. van Delden

Pałac Scheiblerów w Kwietnie i jego współczesna renowacja

Ewa Grochowska

Wrocław

Krzysztof Stefański

Katedra Historii Sztuki Uniwersytetu Łódzkiego

1. Rodzina Scheiblerów i jej związki z Dolnym Śląskiem

Nazwisko Scheiblerów – w odniesieniu do ziem polskich – jest przede wszystkim związane z Łodzią. W tym mieście Karol Wilhelm Scheibler I (1820–1881) rozpoczął w latach 50. XIX w. samodzielną działalność gospodarczą, czego efektem było stworzenie największych na ziemiach polskich zakładów przemysłu włókienniczego. Przedsiębiorca ten urodził się w miasteczku Montjoie (obecne Monschau) w Nadrenii, w górach Eifel, na obszarze graniczącym z terytorium powstałej krótko później Belgii¹. Scheiblerowie legitymowali się genealogią sięgającą daleko wstecz. W pierwszej połowie XVIII w. działalność na polu przemysłu włókienniczego zapoczątkował w Montjoie Johann Heinrich Scheibler, co dziś upamiętnia muzeum Scheiblerów mieszczące się w budynku zwanym Rotes Haus ('czerwony dom'), powstałym w 1768 roku². Tradycje te kontynuowali kolejni przedstawiciele rodu żyjący na terenie Niemiec, Belgii i Polski³.

Zapoczątkowana przez Karola Wilhelma Scheiblera I łódzka linia rodu osiągnęła największy sukces gospodarczy i finansowy. Jednym z podstawowych wyznaczników rangi i zamożności nowej klasy społecznej, jaką stała się w ciągu XIX w. burżuazja, była budowa reprezentacyjnej siedziby, w czym naśladowano rody arystokratyczne⁴. Zjawisko to znakomicie ilustrują rezydencje Łodzi z przełomu

¹ Z. Pustuła, *Scheibler Karol Wilhelm (1820–1881)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 35, red. E. Rostworowski et al., Warszawa 1994, s. 427–428; M. Bartzak, *Scheiblerowie. Historia rodu*, red. J. Jordan, Łódź 1999, s. 13–16.

² *Das Rote Haus in Monschau*, Hrsg. W. Mansmann, J. Mangold, E. Nayscheibler, Köln 1994.

³ P. Ch. von Scheibler, *Scheiblerowie w drodze do ziemi obiecanej*, tłum. M. Krakowiak, M. Goldstein, poprzedzone rozważaniami Kazimierza Badziaka, Łódź 2014.

⁴ J. Pazder, *Pałac jako typ architektoniczny a obyczaj wielkiej burżuazji w 2. połowie XIX wieku*, „Biuletyn Historii Sztuki” 1980, nr 2, s. 230–231.

⁵ S. Pytlas, *Łódzka burżuazja przemysłowa w latach 1864-1914*, Łódź 1994, s. 268-291; K. Stefański, *Łódzkie wille fabrykanckie*, Łódź 2013, s. 24-40.

⁶ S. Pytlas, *op. cit.*, s. 57-58.

⁷ K. P. Woźniak, „*Ein feste Burg ist unser Gott*”. O religijności rodziny Scheiblerów i Herbstów, [w:] *Filmowy pałac ziemi obiecanej. W stronę Scheiblerów*, red. E. M. Bładowska, Łódź 2011, s. 135-159; K. Stefański, *Scheiblerowie - wiara i edukacja*, [w:] *O Scheiblerach jeszcze więcej*, red. E. M. Bładowska, Łódź 2016, s. 47-68.

⁸ Często pisane błędnie jako Blumenrode - zob. m.in. S. Pytlas, *op. cit.*, s. 281; J. Pazder, *op. cit.*, s. 230; R. M. Łuczynski, *Zamki i pałace Dolnego Śląska. Przedgórze Sudeckie, Nizina Śląska - część wschodnia / Burgen und Schlösser in Niederschlesien. Voregebirgsland der Sudeten und Schlesisches Becken - Ostteil*, Wrocław 2001, s. 96.

⁹ M. Bartczak, *Scheiblerowie...*, s. 31.

¹⁰ R. Wietrzyński, *Kramstowie ze Świebodzic*, <http://www.mojemiasto.swidnica.pl/?p=12775> (data dostępu: 16 II 2017). Tam liczne informacje o historii rodu uzupełnione literaturą.

¹¹ M. Bartczak, *Scheiblerowie...*, s. 51; K. Łakomy, *Wille miejskie Katowic*, Katowice 2011, s. 229-233.

¹² R. Wietrzyński, *op. cit.*

XIX i XX w., wznoszone przez przedstawicieli najbogatszych tamtejszych rodzin fabrykanckich, takich jak Heinzlowie, Poznańscy, Grohmannowie, Kindermannowie, Schweikertowie, Richterowie i wielu innych⁵.

Scheiblerowie, pomimo iż znacznie przewyższali dochodami wymienione rodziny⁶, wybudowali w Łodzi obiekty o dość skromnej formie zewnętrznej, choć odznaczające się bogatym wystrojem wewnątrz. Są to: pałac przy Wodnym Rynku (obecny pl. Zwycięstwa), sąsiadujący z pierwszym zespołem przemysłowym Scheiblera nazywanym Centralą; willa na Księżym Młynie wybudowana dla Matyldy i Edwarda Herbstów, córki i zięcia Karola Wilhelma Scheiblera I; pałac przy ul. Piotrkowskiej 268, w którym mieszkał najstarszy syn Karol Wilhelm Scheibler II (1862-1935) z żoną - Anną Julią z Grohmannów (1864-1945). Tę wstrzemięźliwość rodziny w eksponowaniu bogactwa, różniącą ich od największych konkurentów na łódzkim rynku: Poznańskich oraz Heinzłów, można do pewnego stopnia tłumaczyć względami religijnymi - protestanckim etosem pracy i umiaru, a także działalnością charytatywną tak widoczną w przypadku Scheiblerów, a także rodziny Wernerów, z której wywodziła się żona Karola Wilhelma I - Anna (1835-1921)⁷.

Wstrzemięźliwość w demonstrowaniu dostatku, nieobojętna w robotniczej Łodzi, nie była już tak istotna w sytuacji, gdy Scheiblerowie podjęli decyzję o budowie pałacu na terenie Dolnego Śląska - w miejscowości Kwietno (niemieckie Blumerode⁸) koło Środy Śląskiej. W otoczeniu licznych na tym terenie siedzib szlachty śląskiej oraz burżuazji mogli sobie pozwolić na wzniesienie bardziej okazałej rezydencji, odpowiedniej do ich statusu.

Początki związków rodziny Scheiblerów z Dolnym Śląskiem i Wrocławiem miały charakter czysto komercyjny, dotyczyły bowiem korzystania przez łódzkiego fabrykanta z usług tutejszych banków. W latach 1858-1866, we wczesnym okresie rozwoju przedsiębiorstwa, był to bank Müller & Co, a następnie, w latach 1867-1872, Schlesische Bank Verein⁹. Bezpośrednie kontakty Scheiblerów z tym rejonem zapoczątkowało zawarte w 1879 r. małżeństwo najmłodszej z córek, Emmy Pauliny (1860-1942), z Georgiem von Kramstą (1842-1901), śląskim potentatem przemysłowym, którego ojciec, Christian Gustav pochodzący ze Świebodzic (niem. Freiburg im Schlesien), posiadał wielkie majątki ziemskie (głównie na Górnym Śląsku) oraz kopalnie węgla i huty cynku w Zagłębiu Dąbrowskim¹⁰. Tam również działalność przemysłową prowadził Karol Wilhelm Scheibler I i to zapewne zaowocowało kontaktami pomiędzy obiema rodzinami.

Młodzi Kramstowie mieszkali początkowo we Wrocławiu, a od 1884 r. przez krótki okres w Katowicach, gdzie rodzina von Kramstów posiadała wybudowaną w 1876 r. willę¹¹. Już w 1881 r. nabyli nieopodal Środy Śląskiej dobra Chwalimierz (niem. Frankenthal), a następnie Ciechów (niem. Dietzdorf), Piersno (Pirsen) i Rakoszyce (Rackschütz), tworząc majorat z siedzibą w Chwalimierzu¹². W miej-

scowości tej w latach 1884–1885 wzniesiono okazałą rezydencję w stylu północnego renesansu, z wyniosłą wieżą, według projektu przypisywanego znanemu architektowi wrocławskiemu Carlowi Schmidowi (obecnie zachowana szczątkowo w ruinie)¹³. Budowa przypuszczalnie została sfinansowana w dużej mierze z sumy spadkowej, jaką otrzymała Emma Paulina po śmierci ojca. Tam Kramstowie zamieszkali na stałe. Pałac ten otrzymał w spadku jedyny syn Hans Georg (1890–1943), a Emma Paulina z Scheiblerów zamieszkała w nabytym w 1913 r. pałacu w Maciejowcu (niem. Matzdorf) koło Jeleniej Góry¹⁴.

2. Pałac w Kwietnie – architektura i otoczenie

Bliskość majątków należących do von Kramstów, powiązanych rodzinnie i finansowo, zdecydowała z pewnością o tym, że Scheiblerowie nabyli dobra Kwietno położone kilkanaście kilometrów na zachód od Chwalimierza. Parę lat później w ich rękach znalazły się sąsiednie Dębice (niem. Dambritsch) z XVIII-wiecznym pałacem¹⁵. Kwietno było po raz pierwszy wzmiankowane w 1355 r. jako Blumenrode¹⁶. Później pojawiały się różne zapisy nazwy miejscowości, a od końca XVIII w. przyjęła się wersja Blumerode¹⁷. W pierwszej połowie XVIII w. posiadłość należała do Joachima Siegmunda von Zedlitz und Neukirch, w drugiej zaś – do rodu von Rhedigerów. W następnych latach właściciele często się zmieniali. Na początku XIX w. wieś była w rękach rodziny von Stechow, a następnie Petera Heinricha Ravené¹⁸. Około 1890 r. majątek kupił syn Karola Wilhelma Scheiblera I – Karol Wilhelm II (1862–1935) wraz z żoną Anną Julią z Grohmannów, by wkrótce wznieść tam pałac. Prawdopodobnie część funduszy na budowę pochodziła m.in. ze sprzedaży kapitałowi francusko-belgijskiemu „Gwarectwa von Kramsty” w Sosnowcu, w którym Karol Wilhelm II miał udziały (obok głównego właściciela Georga von Kramsty).

Realizacja ta wpisuje się również w szerszy program inwestycyjny rodziny, jaki zapoczątkowano po przekształceniu przedsiębiorstwa włókienniczego w rodzinną spółkę akcyjną w 1880 r. i związany także ze śmiercią Karola Wilhelma Scheiblera I w roku następnym. Zmarły pozostawił ogromny spadek, ponad 14 mln rubli srebrnych, z czego ponad połowa przypadła wdowie Annie, a pozostałą część podzielono między dzieci¹⁹. Już w 1884 r., dzięki dobrej koniunkturze, majątek został pomnożony do sumy 31 mln rubli srebrnych. To sprawiło, że rodzina, w której główną rolę odgrywała wdowa po potentacie przemysłowym i ich najstarszy syn, podjęła szereg inwestycji. W Łodzi w latach 1884–1885 rozbudowano pałac przy Wodnym Rynku dla Anny Scheibler, a w latach 1885–1886 przy ul. Piotrkowskiej 268 – dla Karola Scheiblera II. W latach 1885–1888 powstała kaplica grobowa Karola Wilhelma Scheiblera I na Starym Cmentarzu przy ul. Ogrodowej. Jednocześnie w latach 1886–1887

¹³ *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 4, z. 5: *Województwo wrocławskie (dolnośląskie)*, red. E. Kończakiewicz, s. 45–46, il. 743.

¹⁴ „Lähner Anzeiger” 1913, Nr. 116; A. Franke, *Zamki, pałace, dwory w Kotlinie Jeleniogórskiej. Przegląd*, [w:] *Dolina Zamków i Ogrodów. Kotlina Jeleniogórska – wspólne dziedzictwo / Das Tal der Schlösser und Gärten*, red. O. Czerner, A. Herzig, Jelenia Góra 2001, s. 374.

¹⁵ *Katalog zabytków...*, s. 59.

¹⁶ W dokumencie z 14 VI 1355 jest wymieniony Albertus de Blumenrode; zob. *Regesty śląskie*, t.3: 1355–1357, oprac. J. Gilewska-Dubis, Wrocław 1980, regest nr 78.

¹⁷ *Katalog zabytków...*, s. 145.

¹⁸ R. Weber, *Schlesische Schlösser*, Bd. 1, Breslau–Dresden 1909, s. 1; R. M. Łuczyński, *op. cit.*, s. 96.

¹⁹ M. Bartczak, *Scheiblerowie...*, s. 45.

²⁰ K. Stefański, *Wielkie rody fabrykancie Łodzi i ich rola w ukształtowaniu oblicza miasta. Gejerowie, Scheiblerowie, Poznańscy, Heinzlowie, Kindermannowie*, Łódź 2014, s. 47-87.

²¹ M. Bartzak, *Pałac Scheiblerów przy Wodnym Rynku – program ikonograficzny*, [w:] *O Scheiblerach...*, s. 181-182.

²² R. Weber, *op. cit.*, s. 1, tab. 58-59. O pałacu do tej pory szerzej pisał J. Pazder (*op. cit.*), a ostatnio *Katalog zabytków...*, s. 148-151; krótko wzmiankuje go J. Skuratowicz, „*Exegi Monumentum...*”, czyli o programach pewnej grupy rezydencji śląskich XIX i XX w., [w:] *Materiały Muzeum Wnętrz Zabytkowych w Pszczynie*, t. 3, red. J. Ziemiński, Pszczyna 1984, s. 133-134.

²³ Fotografie są umieszczone w kartonowym pudle z napisem na pokrywie: „*Ansichten von Blumerode, 1893*”. Jest to 18 fotografii numerowanych. Ostatnie z zachowanych noszą numery 42 i 43. Oznacza to, że zespół jest dalece niekompletny, brakuje co najmniej 25 fotografii; jedna z nich znajduje się w zbiorach Archiwum Państwowego w Łodzi w zespole: Akta rodziny Biedermannów, sygn. 91.

²⁴ Z. Wielowiejski, *Hermann Krone i inni. Wrocław na fotografii 1840-1900*, Wrocław 2014, s. 13-14, 116 (błędnie podano tu datę przejęcia zakładu przez H. Götza). E. van Delden jest także autorem trzech dodatkowych widoków rezydencji w Blumerode wykonanych ok. 1900 r., znajdujących się w Archiwum Państwowym w Łodzi, zespół: Akta rodziny Biedermannów, sygn. 91, podpisanych: „ED. VAN DELDEN, Breslau Gartenstr. 36”.

rodzina wybudowała w Warszawie wielką kamienicę przy ul. Trębackiej, nazywaną „pałacem pani Scheiblerowej”²⁰.

Warto dodać, że zachowane rachunki związane z przebudową wnętrza pałacu przy Wodnym Rynku wskazują, że drewniany wystrój: boazerie i wbudowane meble, wykonywała wrocławska firma braci Bauer (Gebrüder Bauer-Breslau. Möbel, Parquett und Bautischlerei-Fabrik). Współpraca z tą spółką trwała już od 1882 roku²¹. Potwierdzają to wspomniane związki Scheiblerów z Dolnym Śląskiem.

Rezydencja w Kwietnie powstała w latach 1891-1892, o czym świadczą daty umieszczone na elewacji²². Budynek jest zachowany stosunkowo dobrze. Współcześnie uproszczeniu uległy hełmy i pokrycie dachu. Opis jego stanu pierwotnego, zarówno jeśli mowa o architekturze zewnętrznej, jak i szczególnie o wnętrzach, umożliwia zespół fotografii wykonanych w 1893 r., a zachowany w Zbiorach Specjalnych Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Łodzi²³. Ich autorem jest znany wrocławski fotograf Eduard van Delden (1850-1920), na co wskazują sygnatury: „*Phot. Ed. van Delden, Breslau*”. Urodził się w Twello w Holandii; we Wrocławiu pierwszy zakład fotograficzny otworzył ok. 1873 r. przy Taschenstrasse 5, następnie znajdowały się [było kilka zakładów?] przy Gartenstrasse 5 i Gartenstrasse 36. Od 1903 r. zakład nosił nazwę: Foto-Atelier Eduard van Delden, Inh. Heinrich Götz. Był to najwybitniejszy fotograf wrocławski epoki²⁴.

Pałac wybudowano w stylu północnego późnego renesansu z przewagą elementów czerpanych ze sztuki niderlandzkiej. Został wykonany z cegły i ozdobiony na zewnątrz dużą ilością kamiennego detalu. Jest to obiekt podpiwniczony, piętrowy, z wysokimi, użytkowymi strychami. Założono go na planie prostokąta wzbogaconego licznymi ryzalitami i wieżami.

Od frontu (strona wschodnia) dominuje ryzalit środkowy, z wejściem głównym poprzedzonym podjazdem i portykiem wspartym na filarach, z tarasem na wysokości piętra. W narożach ryzalitu w jego górnej części wykonano wykusze-wieżyczki na planie koła, nakryte hełmami. W zwieńczeniu na osi znajduje się dwukondygnacyjny szczyt ze sterczyną. Kondygnacje rozdziela fryz z napisem: „*SALVE*”. Ryzalite boczne mają tę samą szerokość osi; po lewej (od południa) w przyziemiu dodatkowy płytki ryzalit. Górą, na wysokości kondygnacji dachowej, znajdują się mniejsze dwukondygnacyjne szczyty ze sterczyną; w dolnej kondygnacji umieszczono podwójne okienka.

Od ogrodu (strona zachodnia) [il. 1] elewacja jest dziewięcioosiowa z trójosiowym ryzalitem środkowym, z portykiem wspartym na narożnych filarach, w części środkowej na kolumnach; na wysokości piętra umieszczono taras obrzeżony tralkową balustradą. Ryzalite poprzedzają szeroko rozplanowane schody prowadzące do ogrodu, flankowane u dołu dwoma postumentami, na których pierwotnie były ustawione metalowe figury strażników-paziów, w strojach renesansowych, trzymających latarnie. W zwieńczeniu pałacu znaj-

duje się szeroki czteroosiowy dwukondygnacyjny szczyt, ze sterczyną – w centrum drugiej kondygnacji kartusz z herbem Scheiblerów. W momencie budowy było to odwołanie się do przeszłości rodziny Scheiblerów, której część posługiwała się własnym herbem: skaczącym baranem na błękitnym tle. Dopiero w 1910 r. Karl Wilhelm Scheibler II otrzymał z rąk Wielkiego Księcia Hesji Ernsta Ludwiga tytuł barona wraz z herbem będącym powtórzeniem powyższego – odtąd on, jak i jego następcy, tytułował się: von Scheibler²⁵. Na szczycie umieszczono postać z metalu w renesansowym stroju, trzymającą maszt z chorągiewką.

Po lewej, przy północno-zachodnim narożu, bryłę budynku wzbogaca wieża na planie koła o pięciu kondygnacjach, z której ostatnią, rozszerzoną formą machikuły, uzupełniają cztery trójboczne wykusze-wieżyczki. Wieżę nakrywa wysoki hełm stożkowy, zwieńczony ażurową formą przypominającą sygnaturkę. Na wysokości piętra, na elewacji wieży od strony północno-wschodniej, umieszczono dekoracyjny wykusz. Naroże południowo-zachodnie rozbudowano o wieżę nieco mniejszą, trzykondygnacyjną, na planie koła. Na wysokości piętra i kondygnacji strychowej rozszerza się i przybiera kształt wieloboczny z wąskimi oknami; wieńczy ją hełm o profilu wklęsło-wypukłym.

Elewacje boczne są pięcioosiowe. W elewacji północnej do bryły pałacu jest dostawiony czterokondygnacyjny ryzalit na rzucie zakończonym półkuliście, przybierający górą kształt wieży zakończonej hełmem stożkowym. W elewacji tej, obok narożnika wschodniego, w lico ściany na wysokości piętra wmurowano prostokątną tablicę, ujętą dekoracją z guzami i wolutami, z inskrypcją: „Erbaut A. D. 1891–92”. Elewację południową urozmaica trójboczny trzykondygnacyjny ryzalit nakryty hełmem wielobocznym.

Główna część pałacu jest nakryta wysokim dachem czterospadowym z kalenicą udekorowaną ażurowym metalowym grzebieniem. Połączenie dachu wzbogacają kominy i małe okienka strychowe. Część główną dachu dekorują trójboczne dachy ryzalitów. Hełmy wież wieńczyły chorągiewki, na jednej z nich, od południa, była widoczna data: „1891”.

Na parterze od frontu zastosowano duże otwory okienne zamknięte odcinkowo; na piętrze kształt okien jest urozmaicony – znajdujemy tu prostokątne trójboczne okna w ryzalitech bocznych, duże okno zamknięte łukiem koszowym w ryzalicie środkowym, w elewacjach zaś między ryzalitami – triforyjne okna zamknięte arkadowo. Od ogrodu w obu kondygnacjach zastosowano okna prostokątne. W kondygnacji dachowej wprowadzono mniejsze okna zamknięte arkadowo. Wszystkie okna są ujęte opaskami, z kłińcami w zamknięciu.

O wyrazie plastycznym elewacji pałacu w Kwietnie decyduje zastosowanie nietynkowanej cegły licówki i skonstrastowanie jej z bogatym kamiennym detalem wykonanym z piaskowca, na który

²⁵ P. Ch. von Scheibler, *op. cit.*, s. 64.

phot. Ed. van Delden, Bree lau.

Vestibül.

il. 2 Pałac w Kwietnie (Blumerode), hall, 1893; ze zbiorów Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Łodzi. Fot. E. van Delden

składają się: oblicowanie filarów portyków, dekoracja naroży, obramienia okienne oraz obramienia szczytów. Bryła pałacu, mimo stonkowo niedużych rozmiarów, sprawia imponujące wrażenie dzięki wprowadzeniu licznych akcentów wertykalnych: wież, ryzalitów nakrytych wysokimi dachami i szczytów. Całość, przez liczne akcenty plastyczne oraz asymetrię, ma charakter zdecydowanie malowniczy, co odpowiada tendencjom widocznym w niemieckiej architekturze rezydencjonalnej pod koniec XIX wieku²⁶.

Pałac stanął na zachód od dawnej siedziby („*herrschaftliches Wohnhaus*”²⁷) w otoczeniu zakomponowanego nieregularnie rozległego parku ze starodrzewem, rozciągającego się w kierunku zachodnim. Teren bezpośrednio okalający budynek ma charakter regularnego, uporządkowanego ogrodu. Na osi pałacu od zachodu jest umieszczona fontanna z basenem o kształcie czteroliścia.

Od zachodu znajduje się duży staw, współcześnie odgródzony od strony pałacu tralkowymi balustradami. Na archiwalnej fotografii ze wspomnianego zbioru jest widoczny stojący nad stawem drewniany „chiński domek”, obecnie nieistniejący, pełniący funkcję domku kąpielowego (Badehaus). Od północnego-zachodu usypano sztuczne wzgórze mieszczące piwnicę (lodownię)²⁸, z ośmioboczną ceglana glorieta na szczycie. W głębi parku, na zachód od stawu, wybudowano kaplicę określaną błędnie we współczesnej literaturze jako „mauzoleum Scheiblerów”²⁹.

Wjazd na teren posiadłości strzeże brama ze stróżówką, usytuowana od północnego-wschodu. Od wschodu z parkiem graniczy folwark z kilkoma dużymi murowanymi budynkami gospodarczymi otaczającymi z trzech stron czworoboczny dziedziniec.

3. Wnętrza pałacu

Wnętrza pałacu mają układ dwutraktowy, amfiladowy, z podkreśleniem osi poprzecznej przez obszerny hall wejściowy i znajdujący się za nim, od strony ogrodu, salon gościnny. Wnętrza parteru otrzymały bogaty wystrój, odrestaurowany i częściowo zrekonstruowany współcześnie – o czym będzie mowa w dalszej części tekstu. Pierwotny wystrój i wyposażenie większości reprezentacyjnych pomieszczeń ukazuje wspomniane już cenne źródło ikonograficzne, jakim jest album fotograficzny wykonany tuż po ukończeniu pałacu³⁰.

Hall (Vestibül) [il. 2] jest usytuowany w centrum traktu frontowego (wschodniego). Został nakryty drewnianym kasetonowym stropem w stylu neorenesansowym. Pierwotnie posadzka była wykonana z terakotowych płytek o geometrycznych wzorach składających się z trójkątów i rombów ułożonych w dwubarwne pasy. Na ścianie południowej znajdowała się boazeria, a w jej części zachodniej zachował się duży, kamienny, neorenesansowy kominek. Część północną wypełnia klatka schodowa z szerokimi dwubiegowymi

²⁶ Por. I. Kozina, *Pałace i zamki na pruskim Górnym Śląsku w latach 1850–1914*, Katowice 2001, *passim*.

²⁷ F. A. Zimmermann, *Beyträge zur Beschreibung von Schlesien*, Bd. 8, Brieg 1789, s. 164–165.

²⁸ *Katalog zabytków...*, s. 151, mowa jest o grocie, jednak termin „Keller” zamieszczony na archiwalnej fotografii wskazuje jednoznacznie na charakter tego miejsca.

²⁹ *Katalog zabytków...*, s. 151. Kaplica-mauzoleum Scheiblerów znajduje się w Łodzi i tam byli chowani wszyscy członkowie rodziny. W Kwietnie pochowano jedynie Annę Julię z Grohmannów Scheibler, zmarłą w 1945 r., gdyż nie było już możliwości przewiezienia jej do Łodzi – o czym szerzej w dalszej części tekstu.

³⁰ Przy opisie poszczególnych wnętrz wraz z wyposażeniem będą używane, obok polskich, współczesnych terminów, określenia zaczerpnięte z owego albumu.

il. 3 Pałac w Kwietnie (Blumerode), salon gościny, 1893; ze zbiorów Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Łodzi. Fot. E. van Delden

schodami z białego marmuru, z żeliwnymi ażurowymi balustradami o drewnianej poręczy, wiodącymi na piętro. Na osi schodów u dołu jest ustawiona marmurowa kolumna koryncka wspierająca podwójną arkadę. U podstawy arkady znajduje się wyrzeźbiona głowa męska – przypuszczalnie portret architekta. Na podeście schodów na postumencie był ustawiony żeliwny, dekoracyjny, wieloramienny kandelabr z kwiatowymi kłosami. Ukazaną na fotografii ścianę hallu zdobiła broń biała (miecze, sztylety, włócznie). Obok kominka widać wypchanego stojącego niedźwiedzia brunatnego.

Salon gościny (Empfangsalon) [il. 3] znajduje się na zachód od hallu, w trakcie ogrodowym. Prowadziły doń z hallu dwuskrzydłowe drzwi. Było to najbardziej reprezentacyjne pomieszczenie połączone z salonem muzycznym po prawej, z jadalnią po lewej oraz z wyjściem

na taras i dalej do ogrodu. Jest to prostokątny pokój o ściętych narożach. W prawym narożu od strony głównego wejścia zachował się kamienny kominek ujęty po bokach przez hermy, zdobiony motywami rocaillu. Nad kominkiem wcześniej znajdowało się duże lustro, a palenisko zasłaniała dekoracyjna krata. Pierwotnie ściany, fasety i strop były bogato zdobione ornamentem stiukowym w stylu neorokoka. Supraporty, ściany oraz strop podzielony na cztery boczne pola i pole centralne wypełniało malarstwo ze scenami figuralnymi oraz martwe natury. Do dziś przetrwały cztery boczne obrazy stropu. Podłogę wykonano z parkietu ułożonego w jodełkę. Salon był oświetlany przez mosiężny żyrandol kwiatowy z żarówkami oraz dwa kinkiety po bokach drzwi prowadzących do hollu. Wyposażenie stanowiły sofa, krzesło i taborety przy kominku oraz stół z krzesłami ustawiony na kwiecistych dywanach, a także witryna przy oknie (przypuszczalnie były dwie witryny stojące naprzeciw siebie). Meble wykonano w tzw. stylu Ludwików i obito tapicerką z bogato zdobionej tkaniny. Cztery zachowane do dziś obrazy wykonane na płótnie i wprawione w stiukowe obramienia ukazują martwe natury z dekoracyjnymi naczyniami ze szkła lub brązu, w tym nautilusem, złamaną kolumną, zwojami papieru, nutami, instrumentami muzycznymi, owocami (winogrona), girlandami róż, bukietami słoneczników. Wszystkie te przedmioty oraz kwiaty i owoce przedstawiono malowniczo zakomponowane na kamiennych gzymsach w przestrzeni ogrodu.

Salon muzyczny (Musiksalon), którego wystrój się nie zachował, jest usytuowany po prawej stronie salonu gościnnego. Ściany, fasety i strop pokrywała bogata dekoracja stiukowa, neorokokowa, z supraportami wypełnionymi malarstwem. Widoczna na archiwalnej fotografii supraporta nad wejściem prowadzącym do Pokoju Japońskiego przedstawia półnagą nimfę leżącą na leśnej polanie w otoczeniu putt. W narożu pomieszczenia jest widoczny piec kaflowy o bogatej plastyce z medalionem po środku ze splecionymi literami S i G (Scheibler-Grohmann). Przed nim leży skóra białego niedźwiedzia. Żyrandol kwiatowy utrzymano w stylistyce podobnej do omówionej wcześniej. Sofa, fotele, krzesła, konsola, biureczko, stolik są neorokokowe. Po środku salonu stoi fortepian, przypuszczalnie biały. Pudło rezonansowe wsparto na bardzo bogato rzeźbionych nogach.

Pokój Japoński (Japanisches Zimmer) składał się z niewielkiego pomieszczenia w narożnej wieży wraz z wykuszem (Erker), których wystrój nie zachował się. Tapety na ścianach i wykładzina podłogowa o wzorach roślinnych stanowiły tło dla mebli i licznych przedmiotów pochodzących z Dalekiego Wschodu lub wykonanych w tejże stylistyce w Europie.

Jadalnia (Speisesaal) [il. 4] – duże, prostokątne pomieszczenie z oknami od ogrodu – była utrzymana w ciemnej tonacji drewna mającego nawiązywać formą do stylu renesansowego. Kasetonowy strop z barwionego stiuku, wytłaczane tapety przywodzące na myśl kurdyban, ciężkie skrzynie-siedziska, potężny kominek, kredens,

il. 4 Pałac w Kwietnie (Blumerode), jadalnia, 1893; ze zbiorów Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Łodzi. Fot. E. van Delden

prostokątny stół i krzesła obite skórą – wszystkie te elementy utrzymano w stylu neorenesansowym. Do dziś przetrwał jedynie strop.

W trakcie frontowym (wschodnim) na lewo od hallu umieszczono Pokój Pana (Herrenzimmer). Z oryginalnego wystroju zachował się narożny piec ceramiczny. Pierwotnie wnętrze miało drewniany strop i boazerię, zaś ścianę nad nią pokrywała tapeta ze scenami myśliwskimi. Meble (biurko i obite bogato zdobioną tkaniną fotele, krzesła i otomanę wykonano w stylu eklektycznym). Żyrandol z brązu złożony z motywów roślinnych o szklanych kloszach w kształcie kielicha kwiatu oraz drobne przedmioty, jak odlewy figurek, zegar, porcelanowe wazy, dopełniają wygląd salonu.

Za Pokojem Pana znajduje się obszerna sala z bilardem i zbiorami sztuki (Museum und Bilardzimmer) [il. 5]. Pomieszczenie skła-

il. 5 Pałac w Kwietnie (Blumerode), sala bilardowa i muzeum, 1893; ze zbiorów Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Łodzi. Fot. E. van Delden

da się z dwóch części rozdzielonych potrójną arkadą wspartą na kamiennych kolumnach o korynckich kapitelach z pomalowanego na złoto stiuku. Część pierwszą pokoju przykrywa kasetonowy strop. Ściany w dwóch trzecich były pierwotnie obłożone boazerią w stylu neorenesansowym, a powyżej obklejone tapetą. Przy ścianie stały skrzynie-ławy, podobne znajdowały się w wykuszu oszklonym witrażami. Środek pomieszczenia zajmował stół bilardowy. Druga część pokoju zakończona trójkątnym wykuszem ma sklepienie krzyżowo-żebrowe pokryte zachowaną do dziś polichromią utrzymaną w stylu renesansowej groteski. Widoczne są m.in. bukiety kwiatów, postaci bogów antycznych, symbole religii i nauki, ptaki, fantastyczne zwierzęta. Całości dopełnia malarstwo krajobrazowe terenów Bliskiego Wschodu. Archiwalna fotografia ukazuje fragment pomieszczenia

³¹ Baurath Karl Schmidt [wspomnienie pośmiertne], „Deutsche Bauzeitung” 1888, Bd. 22, H. 34, s. 203–204.

³² Katalog zabytków..., s. 148.

³³ A. Seidel-Grzesińska, *Siedziba Zrzeszenia Studentów Polskich, Pałacyk*, [w:] *Leksykon architektury Wrocławia*, Wrocław 2011; eadem, *Pałac Schaffgotschów*, [w:] *Encyklopedia Wrocławia*, red. J. Harasimowicz, Wrocław 2006.

³⁴ J. Dobesz, *Nurty architektury 2 połowy XIX wieku w twórczości Karola Lüdeckego*, Wrocław 1978, s. 55–56 [niepublikowana praca doktorska, mps w posiadaniu Biblioteki Głównej Politechniki Wrocławskiej]; idem, *Schloss Koppitz*, „Zeitschrift des Deutschen Vereins für Kunstwissenschaft” 1979, Bd. 33, H. 1–4, s. 96; I. Kozina, *Pałace i zamki...*, s. 72–75.

z bogatym wyposażeniem. W dwóch witrynach w stylu eklektycznym wyeksponowano liczne przedmioty rzemiosła artystycznego, a na ścianie ponad witrynami wisi kolekcja broni palnej i białej. Wszystkie te dzieła pochodzą z różnych krajów i epok. Wnętrze uzupełniały zabytkowe krzesła, lampa w stylu arabskim i żyrandol kwiatowy.

Na piętrze nad hallem, od strony południowej, znajduje się niewielki westybul, a od zachodu korytarz komunikujący z innymi pomieszczeniami. Są one otwarte na klatkę schodową arkadami wspartymi na marmoryzowanych korynckich kolumnach, o pomalowanych na złoto stiukowych kapitelach, oraz przyściennych pilastrach. W centrum, przy zakończeniu biegu schodów, znajduje się masywny filar o przekroju kwadratu, z pilastrami. Obie części są nakryte odrębnymi drewnianymi neorenesansowymi stropami kasetonowymi. Od zachodu, na osi porzeczej, mieści się salon z sufitem dekorowanym sztukateriami, z plafonem w centrum, o formach barokizujących.

W pozostałych pomieszczeniach nie zachował się pierwotny wystrój i nic nie wiadomo o istnieniu źródeł ikonograficznych, które pozwoliłyby go zrekonstruować.

Kończąc omawianie architektury zewnętrznej i wewnątrz pałacu w Kwietnie, należy poruszyć kwestię autorstwa obiektu. Nie są znane materiały archiwalne dotyczące budowy, nigdzie również nie jest wymieniony jego autor. Za twórcę pałacu von Kramstów powstałego kilka lat wcześniej uchodzi Karl (Carl) Schmidt (1836–1888). To dzieło zostało wymienione w nocie pośmiertnej poświęconej Schmidto wi wydrukowanej w jednym z najważniejszych czasopism dotyczących budownictwa – „Deutsche Bauzeitung”³¹, a więc w momencie realizacji rezydencji w Kwietnie twórca ten nie żył. W związku z tym za domniemanego autora pałacu uznaje się Karla (Carla) Heidenreicha³², który w 1890 r. zakończył budowę pałacu Johanny i Hansa Ulricha von Schaffgotschów we Wrocławiu (przy obecnej ul. Tadeusza Kościuszki 34)³³. Oba obiekty łączy duże pokrewieństwo stylowe, dotyczące zarówno ogólnej kompozycji bryły i elewacji utrzymanej w duchu późnego renesansu niderlandzkiego (kontrast cegły i kamiennego detalu, wysokie dachy, dekoracyjne szczyty), jak i poszczególnych rozwiązań: obramienia okien, opracowania plastyczne szczytów. Powstały też w bardzo zbliżonym czasie. O postaci Heidenreicha ciągle niewiele wiadomo, choć występuje on jako autor kilku czołowych pod względem artystycznym rezydencji Górnego Śląska drugiej połowy XIX w., których budowę inicjowali potentaci przemysłowi, powiązani ze sobą finansowo i rodzinnie. Od początku swojej kariery pracował dla rodziny Schaffgotschów i wraz z Carlem Lüdeckem wznosił dla nich pałac w Kopicach (niem. Koppitz) ukończony w 1873 roku. Inicjały obu twórców („CL” i „CH”) wykuto, wraz z planem założenia, na rzeźbiarskim przedstawieniu Hansa Ulricha Schaffgotscha znajdującym się w Kopicach, co odczytano jako „Carl Lüdecke” i „Carl Heidenreich”³⁴. W latach 1882–1885 powstał zapro-

jektowany przez Heidenreicha pałac von Ballestremów w Pławniowicach (niem. Plawniowitz) koło Gliwic³⁵, który jest stylistycznie zbliżony do obu wspomnianych budowli. Architektowi przypisuje się również pałac we Frączkowie (niem. Francken) koło Nysy, własność hrabiego Alexandra von Francken-Sierstorpf³⁶. Forma wieży tego pałacu, zwłaszcza jej górna partia, wykazuje duże podobieństwo do wieży z Kwietna.

Budowniczy Heidenreich sprawia kłopot badaczom historii architektury Śląska już przy określeniu jego imienia. W literaturze tematu występuje jako Carl (Karl)³⁷ lub Constantin (Konstantin)³⁸, a określono go również Karlem vel Konstantynem³⁹. Tylko badania źródłowe mogą rozstrzygnąć ten problem, a pierwszym krokiem prowadzącym do ostatecznego ustalenia tożsamości architekta może być informacja archiwalna pochodząca z „Matrikelbuch die Bauschule an der Akademie der Bildenden Künste” w Monachium z lat 1841–1884. Pod datą 28 X 1857 jest widoczny wpis informujący, że do klasy budownictwa prof. Ludwiga Langego został tam przyjęty Constantin Heidenreich, syn kupca z Wrocławia, ewangelik liczący 21 lat i sześć miesięcy⁴⁰. Przypisując Heidenreichowi projekt pałacu w Kwietnie, na postawie porównawczej analizy formalnej, należy pamiętać, że atrybucja ta nie ma potwierdzenia archiwalnego. Nic nie wiadomo o wykonawcach: budowniczych pałacu oraz twórcach wewnętrznego wystroju. Możemy tylko domniemywać, że zaangażowane były firmy wrocławskie, w tym m.in. wspomniane przedsiębiorstwo braci Bauer, które wykonywało wystrój i meble do łódzkich pałaców Scheiblerów.

3. Dzieje pałacu po 1945 r. i współczesne prace renowacyjne

Scheiblerowie mieszkali w pałacu do 1945 roku. Był to obiekt należący do Karola Wilhelma II i jego żony Anny Julii z Grohmannów. Oni też najczęściej tam przebywali, a po wybuchu I wojny światowej zamieszkali w Kwietnie już na stałe, tylko sporadycznie przyjeżdżając do Łodzi, przyjmując w 1915 r. niemieckie obywatelstwo⁴¹. Często gościli tam krewni, co ilustruje unikatowa fotografia ukazująca członków rodziny Scheiblerów, Herbstów i przypuszczalnie von Kramstów w parku pałacowym, na tle gloriety [il. 6]. Pośrodku, w jasnej sukni, siedzi Anna Julia z Grohmannów Scheibler przytrzymująca na kolanach małego Eryka Edwarda (ur. 1892), na prawo od niej stoi Karol Wilhelm Scheibler II, a po jego prawej ręce siedzi Anna z Wernerów Scheibler, przy niej zaś stoi, tuląc się do babci, pięcioletni Karol Wilhelm III. Fotografia została wykonana latem 1893 r., najprawdopodobniej przez Eduarda van Deldena⁴². Po zakupie w 1895 r. przez Scheiblerów majątku w Dębicach ich goście mogli również zamieszkiwać w tamtejszym pałacu z 1795 r., przebudowanym w latach 1906–1907. Wiadomo, że często zatrzymywała się tam Anna Scheibler

³⁵ Zob. *ibidem*, s. 109.

³⁶ M. Lachowska, *Pałac w Pławniowicach – perła śląskiej architektury*, [w:] *Zamki. Pałace*, red. G. Bożek, Katowice 2010, („Wiadomości Konserwatorskie Województwa Śląskiego”, t. 2), s. 87–94; architekt jest tu wymieniony jako Konstanty Heidenreich z Kopic.

³⁷ Zob. I. Kozina, *Pałace i zamki...* (s. 107: *Karl*, s. 112: *Carl*); *eadem*, *Dzieje budowy kościoła w Goduli – „Fabrica Ecclesiae” 2. Połowy XIX wieku*, [w:] *Przestrzeń. Architektura. Malarstwo. Wybrane zagadnienia sztuki górnośląskiej*, red. E. Chojecka, Katowice 1995.

³⁸ M. Lachowska wymienia Konstantego Heidenreicha (*op. cit.*, s. 88).

³⁹ *Sztuka Górnego Śląska od średniowiecza do końca XX wieku*, red. E. Chojecka, Katowice 2009, s. 572 – w indeksie osób nazwisko Heidenreich poprzedzają imiona: Karl vel Konstantyn.

⁴⁰ http://matrikel.adbk.de/matrikel/mb_1841-1884/jahr_1857/matrikel-01466 (data dostępu: 20 III 2017).

⁴¹ M. Bartczak, *Scheiblerowie...*, s. 80, 89; Z. Pustuła, *Scheibler Karol Wilhelm (1888–1934)*, [w:] *Polski słownik biograficzny...*, s. 429.

⁴² Archiwum Państwowe w Łodzi, Akta rodziny Biedermannów, sygn. 93 – zdjęcie to jest reprodukowane po raz pierwszy.

il. 6 Przedstawiciele rodziny Scheiblerów, Herbstów i przypuszczalnie von Kramstów w parku przy pałacu w Kwietnie (Blumerode), 1893 (?); Archiwum Państwowe w Łodzi, Akta rodziny Biedermannów, sygn. 91. Fot. E. van Delden (?)

⁴³ *Die ländlichen Wohnsitze, Schlösser und Residenzen der ritterschaftlichen Grundbesitzer in der Preussischen Monarchie*, Hrsg. A. Duncker, Bd. 9, Berlin 1866–1867, s. 115; R. Weber, *op. cit.*, s. 4.

⁴⁴ P. Ch. von Scheibler, *op. cit.*, s. 73.

⁴⁵ M. Bartczak, *Scheiblerowie...*, s. 91.

⁴⁶ P. Ch. von Scheibler, *op. cit.*, s. 81.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 82

z Wernerów⁴³. Obie posiadłości połączyła malownicza droga pośród pól, biegnąca obok sztucznej ruiny stylizowanej na średniowieczny zamek z owalną wieżą.

Łódzcy Scheiblerowie odwiedzali często Kwietno również w latach międzywojennych⁴⁴. Pod koniec tego okresu, po śmierci Karola Wilhelma II w 1934 r., i w latach II wojny światowej w Kwietnie mieszkała Anna Julia z Grohmannów, przypuszczalnie z najmłodszym synem Karolem Egonem⁴⁵. W styczniu 1945 r. krótko przebywała tam z dziećmi Jadwiga Paulina Scheibler, wdowa po Karolu Wilhelmie III, uciekając z Łodzi przed zbliżającą się Armią Czerwoną⁴⁶. Wkrótce z Kwietna wyjechali wszyscy Scheiblerowie, docierając do Bawarii (a później emigrując do Brazylii), pozostała jedynie sędziwa Anna Julia, która zmarła tam w kwietniu 1945 r. w wieku 81 lat. W rodzinnych wspomnieniach można przeczytać:

Prababcia Anna nie chciała uciekać z nimi [członkami rodziny Scheiblerów] i ukryła się przed Rosjanami u znajomych w pobliżu pałacu. Takie było jej życzenie – pozostać w rodzinnej posiadłości i tam umrzeć. Zmarła jeszcze w 1945 r. Aby Rosjanie nie natrafili na ślad rodziny, pochowano ją w szafie na ubrania w pobliżu pałacu⁴⁷.

Nie wiemy, czy Scheiblerowie zdołali wywieźć choćby część bogatego wyposażenia znajdującego się w rezydencji – brak na ten

— il. 7 Pałac w Kwietnie (Blumerode), elewacja wschodnia (frontowa), 2004. Fot. K. Stefański

il. 8 Pałac w Kwietnie (Blumerode), fragment elewacji północnej z datą, 2004. Fot. K. Stefański

il. 9 Pałac w Kwietnie (Blumerode), hall w trakcie prac renowacyjnych, 2012. Fot. E. Grochowska

il. 10 Pałac w Kwietnie (Blumerode), hall w trakcie prac renowacyjnych - fragment z rzeźbiarskim portretem architekta (?), 2012. Fot. E. Grochowska

il. 11 Pałac w Kwietnie (Blumerode), salon gościnny w trakcie prac renowacyjnych, 2012. Fot. E. Grochowska

il. 12 Pałac w Kwietnie (Blumerode), sala bilardowa i muzeum w trakcie prac renowacyjnych, 2012. Fot. E. Grochowska

il. 13 Pałac w Kwietnie (Blumerode), elewacja zachodnia (ogrodowa) w trakcie prac renowacyjnych, 2012. Fot. E. Grochowska

⁴⁸ J. Maciejewski, J. Załęski, *Gmina Malczyce*, Wrocław 1987 („Inwentaryzacja Krajoznawcza Województwa Wrocławskiego”, z. 8), s. 23.

⁴⁹ *Katalog zabytków...*, s. 148.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 151.

⁵¹ Według ustnej informacji obecnego właściciela.

temat informacji. Obiekt dostał się w ręce rosyjskie, co dokumentuje napis w języku rosyjskim zachowany na klatce schodowej. Zapewne większość wyposażenia budynku została wówczas zrabowana, a to, co pozostało, roszabrowano w późniejszym okresie. W kwietniu 1945 r. nocowały tu oddziały Wojska Polskiego⁴⁸. Następnie obiekt użytkowano jako szkołę. W latach 1977–1978 był remontowany i modernizowany w celu przystosowania go do funkcji Domu Wczasów Dziecięcych⁴⁹. Po 1989 r. pałac sprzedano w ręce prywatne. Budowla w ciągu kilkunastu lat uległa dewastacji, aczkolwiek jej struktura architektoniczna została zachowana [il. 7, 8]. Zaniebdano park, zniknął Badehaus, zniszczono kaplicę, z której przetrwały jedynie fundamenty i granitowe stopnie⁵⁰.

Przed 2010 r. rozpoczęto prace adaptacyjne we wnętrzach pałacu z przeznaczeniem obiektu na hotel i spa, przerwane z powodu problemów finansowych właścicielki⁵¹. W latach 2012–2013 nowy gospodarz, przedsiębiorca spod Legnicy, przeprowadził gruntowną renowację pałacu, starannie odnawiając i częściowo odtwarzając dawny

il. 14 Rodzina Scheiblerów na tarasie pałacu w Kwietnie, 2013. Fot. K Stefański

⁵² P. Ch. von Scheibler, *op. cit.*, s. 118-119.

⁵³ Według ustnej informacji obecnego właściciela.

wystrój pomieszczeń na podstawie wspomnianych archiwalnych fotografii (poza jadalnią, której wystrój został całkowicie zniszczony) [il. 9, 10, 11, 12]. Renowacji poddano także zespół parkowy.

Symbolicznym momentem była wizyta przedstawicieli rodu Scheiblerów w Kwietnie w maju 2013 r. – byli to Peter Christoph von Scheibler z Hanoweru oraz Karl Michael von Scheibler z São Paulo w Brazylii (przedstawiciele piątego pokolenia łódzkiej linii Scheiblerów) z żoną Andreą (Brazylijką indiańskiego pochodzenia) i synem Karlem Christianem (przedstawicielem szóstego pokolenia łódzkiej linii Scheiblerów) [il. 13]. Z uznaniem wyrazili się o renowacji dawnej siedziby przodków, mając okazję obserwować jej końcową fazę. Szczególnie Peter Christoph podkreślił różnicę między obecną sytuacją a stanem z 1991 r., gdy pierwszy raz oglądał dawną rezydencję swojej rodziny. Swoje wrażenia opisał następująco:

Główne wejście było otwarte i weszliśmy do środka. Przeraziłem się jeszcze bardziej. Wszystko było niesamowicie zniszczone, zupełnie jak po jakiejś bitwie. Widok był bardzo, ale to bardzo smutny [...]. Do niektórych pomieszczeń w ogóle nie odważyliśmy się wejść w obawie, że sufit może w każdej chwili runąć⁵².

Przeprowadzone prace radykalnie zmieniły sytuację. Pałac w Kwietnie należy uznać za pozytywny przykład prawidłowo wykonanych działań konserwatorskich i ratowania historycznego dziedzictwa Dolnego Śląska. Jest też ewenementem jako obiekt odnowiony z myślą o funkcji prywatnej rezydencji, a więc zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem⁵³.

Słowa kluczowe / Keywords

architektura rezydencjonalna na Dolnym Śląsku, architektura rezydencjonalna XIX w., Scheiblerowie, Carl (Constantin) Heidenreich / residential architecture in Lower Silesia, 19th century residential architecture, the Scheiblers, Carl (Constantin) Heidenreich

---

Bibliografia / References

1. **Bartczak Mirosław**, *Scheiblerowie. Historia rodu*, red. **J. Jordan**, Łódź 1999.
2. *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*, t. 4, z. 5: *Województwo wrocławskie (dolnośląskie)*, red. **E. Kołaczkiewicz**, Warszawa 2013 („Seria Nowa”).
3. **Kozina Irma**, *Pałace i zamki na pruskim Górnym Śląsku w latach 1850-1914*, Katowice 2001.
4. **Maciejewski Jerzy**, **Załęski Jerzy**, *Gmina Malczyce*, Wrocław 1987 („Inwentaryzacja Krajoznawcza Województwa Wrocławskiego”, z. 8).
5. **Pazder Janusz**, *Pałac jako typ architektoniczny a obyczaj wielkiej burżuazji w 2. połowie XIX wieku*, „Biuletyn Historii Sztuki” 1980, nr 2.
6. **Pustuła Zbigniew**, *Scheibler Karol Wilhelm (1820-1881)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 35, red. **E. Rostworowski et al.**, Warszawa 1994.

7. **Pustuła Zbigniew**, *Scheibler Karol Wilhelm (1888–1934)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 35, red. **E. Rostworowski et al.**, Warszawa 1994.
8. **Pytlas Stefan**, *Łódzka burżuazja przemysłowa w latach 1864–1914*, Łódź 1994.
9. **Scheibler Peter Christoph von**, *Scheiblerowie w drodze do ziemi obiecanej*, poprzedzone rozważaniami Kazimierza Badziaka, Łódź 2014.
10. **Stefański Krzysztof**, *Kaplica grobowa Karola Scheiblera w Łodzi. Perła architektury neogotyckiej*, Łódź 2009.
11. **Stefański Krzysztof**, *Wielkie rody fabrykanckie Łodzi i ich rola w ukształtowaniu oblicza miasta. Geyerowie, Scheiblerowie, Poznańscy, Heinzlowie, Kindermannowie*, Łódź 2014.
12. **Weber Richard**, *Schlesische Schlösser*, Bd. 1, Breslau–Dresden 1909.

---

mgr Ewa Grochowska

Historyczka sztuki, absolwentka Katedry Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego. Naukowo zajmuje się sztuką śląską od XVI do XX wieku.

---

prof. dr hab. Krzysztof Stefański

Historyk sztuki, absolwent Katedry Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego. Pracuje w Katedrze Historii Sztuki Uniwersytetu Łódzkiego. Jego zainteresowania obejmują tematykę architektury polskiej i śląskiej XIX i XX wieku oraz sztukę Łodzi.

Summary

EWA GROCHOWSKA (Wrocław), KRZYSZTOF STEFANSKI (Institute of History of Art, University of Lodz) / The Scheibler Palace in Kwietno and its modern renovation

The Scheibler family played a major role in the development of the Polish textile industry and it contributed to the flourishing of Lodz city at the turn of the 19th and 20th centuries. As the owners of the largest industrial estates in the city, Scheibler family had a few relatively small residences. They built their largest headquarters away from Lodz - in Kwietno (Blumerode) near Sroda Slaska in Lower Silesia. The palace was built by Charles Wilhelm Scheibler II and his wife, Anna Julia from Grohmann family, however other members of Scheibler family were also living there. It was built between 1891 and 1892, and its alleged designer was Carl (Constantin) Heidenreich, creator of the Ballestrem Palace in Plawniowice and the Schaffgotsch Palace in Wrocław. The family's biography is not fully recognised until now. The edifice was erected in the style of late Dutch Renaissance and its interiors were richly decorated with varied forms. Reconstruction of the original state and design of the building was possible thanks to the collection of photographs taken by Eduard van Delden from Wrocław in 1893, kept in the Provincial Public Library in Lodz. After the Second World War the palace was nationalised and since then the school was located in it. The furnishings were robbed, the interior severely devastated. After 1989, the object was sold in private hands. In the following years, the owners changed several times, and its condition was deteriorating. In 2012-2013, the new owner undertook a careful restoration of the building, bringing back the most representative interiors their original decor, following the archival photographs from the Lodz library. The palace in Kwietno is a positive example of restoration activities of a private owner.